

УДК 351.82

Муц Луай Файсал,
к. с. н., директор Центру освітніх послуг
для іноземних громадян, Запорізька державна інженерна академія

БАЗИСНІ КОМПОНЕНТИ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ДЕРЖАВИ

Muts Luai Faisal,
Candidate of Sociological Sciences, Director of the Center for Educational
Services for Foreign Citizens, Zaporizhzhya State Engineering Academy

BASIC COMPONENTS OF THE IMPACT OF MIGRATION POLICY ON SOCIO-ECONOMIC STATUS OF THE STATE

Підкреслено проблематику соціально-економічного розвитку держави, що формується внаслідок нарощування людського капіталу, в результаті чого соціально-економічний захист населення та визначення рівня міграційних потоків у сучасних умовах є запорукою національної безпеки та розвитку національної економіки та суспільства в цілому. Зазначена наукова діяльність вчених, що займалися у своїх дослідженнях узгодженням соціально-економічним розвитком держави в питаннях міграційної політики. Звернуто увагу на глобалізацію економічних відносин, яка набуває важливого значення при формуванні ринку праці, зокрема у процесі пошуку роботи за кордоном громадянами України. Висвітлено неоднозначну ситуацію відносно груп ризику молодих людей, що отримали освіту та неможуть влаштуватися за фахом та виїзд громадян, що мають тривалий стаж роботи за фахом і безцінний досвід, але не є затребуваними на батьківщині. Запропоновано модель системи елементів, що визначає ланцюг соціально-економічного розвитку держави. Підведено підсумки щодо міграційних процесів трудових ресурсів України до країн ЄС та дієвості міграційної політики України.

The issue of social and economic development of the state, which is formed as a result of the increase of human capital, is underlined, as a result of which the socio-economic protection of the population and determination of the level of migration flows in modern conditions is a guarantee of national security and development of the national economy and society as a whole. The scientific activity of scientists who were engaged in their researches in concordance with the socio-economic development of the state in matters of migration policy was pointed out. The attention was paid to the globalization of economic relations, which became important in the formation of the labor market, in particular, in the process of finding work abroad by citizens of Ukraine. The ambiguous situation with respect to the risk groups of elderly people who have received education and cannot get a specialty and departure of citizens who have a long experience of work in a specialty and invaluable experience, but are not in demand in their homeland are highlighted. The model of the system of elements that defines a chain of socio-economic development of the state is proposed. The results of the migration processes of Ukraine's labor resources to the EU countries and the effectiveness of the migration policy of Ukraine are presented.

Ключові слова: соціально-економічна трансформація, соціо-демографічне середовище, трудові ресурси, європейська інтеграція.

Key words: socio-economic transformation, socio-demographic environment, labor resources, European integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах сьогодення міграційна політика в країні є одним з важливих елементів зростання. Адже вона покликана вирішити поточні проблеми, зокрема і

в питаннях антитерористичної операції на Сході нашої країни, що впливає на збільшення міграційних потоків, створюючи соціальну напругу та конфліктні ситуації на певних територіях країни. Соціально-економічний роз-

виток держави формується внаслідок нарощування людського капіталу, саме тому соціально-економічної захист населення та визначення рівня міграційних потоків у сучасних умовах є запорукою національної безпеки та розвитку національної економіки та суспільства в цілому. Крім того, наскільки ефективно використовується потенціал населення визначається спроможність країни, регіону, міста забезпечувати стабільний розвиток та структурної розбудови для своїх громадян. У цьому науковому дослідженні, слід приділити увагу людському ресурсу, який є не тільки трудовим, але й відноситься до потенційно важливого, завдяки чому можливо забезпечити належне соціо-демографічне середовище.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження в напрямку узгодження соціально-економічного розвитку держави питання міграційної політики, проводили такі вчені: Вечканова Г.С., Вітковська Г.С., Вяткіна А.Р., Денисенко М.Б., Зайончковської Ж.А., Заславської Т.І., Єлізарова В.В., Іонцева В.А., Кваша А.Я., Костакова В.Г., Красінець Е.С., Моїсенко В.М., Панаріна С.А., Переведенцева В.І., Плетньова Е.П., Рибаківська О.О., Староверова О.В., Судоплатова П., Тишкова В.А., Хорева Б.С. Міграційні процеси та їх вплив на соціально-економічний розвиток держави, зокрема в країнах СНД, висвітлено в наукових роботах Арутюняна Л.А., Ата-Мірзоева А., Кумскова Г.В., Кумсковой Н.Х., Максаковою Л.П., Прибиткова І.М., Хомри А.У., Чернової Є.П. та ін. Але проаналізувавши наукові матеріали вчених у напрямі соціально-економічного розвитку держави та його релевантності по відношенню міграційної політики, за потрібне вважаємо подальше дослідження внаслідок невизначеності алгоритму дій міграційної політики та соціально-економічного розвитку держави і їх комунікаційного зворотного зв'язку.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — сформулювати комплексну систему елементів, що визначає ланцюг дій соціально-економічного розвитку держави та їх релевантність по відношенню один до одного.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Трансформація соціально-економічного стану країни певною мірою залежить від збільшення потоку трудових мігрантів. Визначення сутності міграції пояснюється своєю багатогранністю та складністю цього поняття, що може використовуватись в різних контекстах. Багато вчених досліджували сутність міграційних потоків, що є основним компонентом змін у соціально-економічному стані країни, оскільки вони впливають на ринок праці, зміну демографічної ситуації, обсяги виготовленої продукції та наданих послуг та ін.

Узагальнемо визначення міграційних потоків та розділимо їх на три групи [1—4]. До першої групи слід віднести наступне визначення — різні види руху населення, зокрема, міграційний та соціальний. Багато вчених економістів та дослідників з державного управління відносять міграцію до галузевого, територіального, професійного та соціального руху. Наприклад, вчені-економ-

істи визначають міграцію, як будь-яке переміщення, що залежить від зміни місця в географічному просторі [3]. До другої групи належить міграція лише в межах територіального переміщення населення. Вітчизняними вченими дана міграцією розглядається як територіальний рух населення на відміну від природного чи соціального [5]. До третьої групи належать визначення, яке не диференціює поняття переміщення і мобільності. Визначення сутності міграції населення має формуватися з двох значень, одне з яких висвітлює міграцію, як форму географічної мобільності. Трохи пізніше в науковій літературі повторюється це визначення, де міграції дають визначення, як однієї з форм мобільності населення [5]. Одним з чинників щодо розвитку України є скорочення народжуваності, це пов'язано з тим, що внаслідок глобалізаційних процесів у українців змінюються ціннісні орієнтації. Тому за гендерним показником, за кордон з метою заробітку виїжджає багато жінок, в останні роки, які здатні народити.

Глобалізація економічних відносин набуває важливого значення при формуванні ринку праці, зокрема у процесі пошуку роботи за кордоном. Перехідний період негативно вплинув на соціально-економічну трансформацію країни. Важливим показником соціально-економічної трансформації стало вивільненням великої кількості працівників, посиленням проблем зайнятості та працевлаштування. Розвиток регіонального ринку праці знаходиться під впливом інтеграційних процесів України в Європейський Союз, внаслідок чого формується стійкий попит на українські трудові ресурси в країнах Європейського Союзу. Основною перевагою країн Європейського Союзу є більша оплата роботи, що у декілька разів нижча за ту, яку приватні підприємства виплачують в Україні. Також міграційні процеси в Україні мають регіональні риси, наприклад мігранти зі Львівщини переважно їдуть працювати до Італії (жінки працюють на посадах послуги, няні гувернантки, доглядають за хворими та престарілими); міграція в Іспанію — чоловіки, в основному, працюють на сільськогосподарських роботах, у будівництві; у сфері послуг; Португалія — здебільшого використовується робочий труд чоловіків у таких напрямках, як будівельники, промислові робочі. Згідно статистичних даних Посольства України в Туреччині, нині в якості робітників перебувають 35 тисяч українців. Негативний вплив на соціально-економічний стан держави спричиняє виїзд українців за кордон з метою постійного проживання. Основним аргументом є пошук більшого заробітку та кращого життя. Якщо для перших міграційних потоків була характерна трудова міграція, то зараз вже прагнуть виїхати цілими сім'ями. Основну групу ризику становлять молоді люди, що отримали освіту та неможуть влаштуватися за фахом. Також одним із негативних факторів є виїзд громадян, що мають тривалий стаж роботи за фахом і безцінний досвід, але не є затребуваними на батьківщині, наприклад наука чи виробництво. Важливим чинником щодо міграції молодих людей є можливість отримання вищої освіти за кордоном та можливість залишитися там назавжди, тим більше законодавство дозволяє заробляти в процесі навчання.

Для української економіки трудові мігранти становлять значну частку внутрішнього валового продукту

України. На початок 2017 року в Україну надійшло 2,92 млрд дол. США як оплата праці українців за кордоном, а також було надіслано 1,389 млрд дол. США трудовими мігрантами для забезпечення своїх сімей. Однак міграційний процес впливає на зменшення надлишкових трудових ресурсів ринку праці України, а також освоєння нових технологій українськими фахівцями трансформує ринок праці, внаслідок чого з'являються нові трудові місця. Внаслідок появи інформації серед робітників про кращі умови праці та рівень заробітних плат вітчизняні компанії змушені підвищувати на підприємствах дані стандарти та рівень опати праці [6].

Але потенційною загрозою для соціально-економічного стану країни є криза кадрів, що проведена кадровим порталом *rabota.ua*, 94% роботодавців заявляють, що їм складно знайти співробітників на існуючі вакансії. В умовах безвізового режиму з Європейським союзом та правом перебування в країнах ЄС терміном на три місяці в туристичних цілях, багато українців використовують таке перебування в цілях сезонного заробітку за кордоном. Проте все залежить від нормативно-правового забезпечення здійснення сезонної роботи в країні-реципієнта мігрантів (деякі країни дозволяють такий сезонний тип праці без візи при наявності біометричного паспорту, проте маючи необхідний дозвіл від Міністерства праці та соціальної політики з вказанням місця роботи, а деякі країни все ж таки вимагають робочу візу. Взагалі, в країнах ЄС органи державної влади контролюють роботодавців щодо легального оформлення трудових мігрантів). Не тільки європейські роботодавці стали конкурувати між собою за можливість привабити більше українських робітників. Наприклад, серед Польщі, Угорщини та Німеччини, є також і Ізраїль, що виділив для українських будівельників трудову квоту 1 тис. осіб.

Міграційний процес, як частина соціально-економічних відносин у суспільстві, має як позитивний так і негативний вплив, з однієї сторони є одним з найбільших джерел надходження валюти в країні — щорічна сума переказів від трудових мігрантів становить від 4 млрд дол. США до 7 млрд дол. США. Варто зауважити, що брак кадрів впливає на підвищення заробітної платні, місцевий роботодавець змушений піднімати зарплату до рівня оплати в тій країні, куди їдуть кваліфіковані кадри.

Основною проблематикою соціально-економічних аспектів в Україні внаслідок трудової міграції є:

- підвищення витрат виробництва знижує конкурентоспроможність товарів, які виробляються країною;
- значні витрати на підвищення кваліфікації робочої сили в країні, де присутні міграційні настрої;
- кризові процеси в Україні впливають на недостачу висококваліфікованого та низькокваліфікованого персоналу;
- низький рівень пенсійного забезпечення впливає на вибір людей відносно майбутнього, стати мігрантом чи залишитися в країні, де неможливо вижити на пенсійне та соціальне забезпечення [4].

Тому вплив міграційних процесів на соціально-економічний стан у країні виникає в умовах глобалізації сучасних міжнародних економічних відносин. Основні

проблеми міграції є актуальними для більшості країн, що розвиваються як у контексті неконтрольованості масштабів, так і в контексті впливу на соціально-економічні процеси. Міграційні процеси в Україні тісно пов'язані з таким: раціональний перерозподіл трудових ресурсів є одним з явищ щодо вирішення демографічних проблем у таких питаннях, як старіння населення, науково-технічний прогрес, обмін інформації, інтеграція країни у світове виробництво. Але для забезпечення стабільного соціально-економічного стану Україна, як країна-донор, має низку загроз та ризиків, а саме: відтік із країни трудових ресурсів, погіршення статевікової структури населення, зниження інноваційно-інтелектуального потенціалу країни та ін. Міграційні потоки неможливо зупинити, але їх є можливість скорегувати, зокрема завдяки глибоким реформам та покращенням рівня життя в Україні [7].

Сформована схема системи елементів, що визначає ланцюг соціально-економічного розвитку держави (рис. 1), визначають елементи, що формують соціально-економічне становище держави та впливають на її розвиток. До елементів, що визначають ланцюг соціально-економічного розвитку держави, слід віднести:

- 1) наявність загроз та ризиків (відтік із країни трудових ресурсів, погіршення статевікової структури населення, інноваційно-інтелектуальний потенціал);
- 2) раціональний перерозподіл трудових ресурсів (старіння населення, науково-технічний прогрес, обмін інформацією, світове виробництво);
- 3) людський капітал (вікова категорія, стаж роботи, кваліфікація);
- 4) національна безпека (скорочення народжуваності, соціально-економічний захист населення, рівень міграційних потоків, ціннісні орієнтації населення в Україні). Основним елементом соціально-економічного розвитку держави виступає геоекономічна трансформація процесів в Україні, а саме — структурні зміни регіонів кваліфікації трудових ресурсів, дисбаланс в інституційному середовищі, розумовий та фізичний потенціал населення, транснаціональні корпорації, розбудова інфраструктури, інформаційно-телекомунікаційна революція, науково-технічна революція, геоекономічний простір.

Міграційний процес трансформує суспільство в цілому, збільшуючи потенціал людського ресурсу за рахунок внутрішньої та зовнішньої міграції населення. Тому, на нашу думку, слід висвітлити зміст прояву геоекономічних трансформацій:

- 1) структурні зміни в економічному розвитку регіонів внаслідок міжнародної міграції, що сприятливо впливає на інституційне середовище, за рахунок збільшення людських ресурсів;
- 2) дисбаланс в інституційному середовищі, що впливає на міграційні процеси, а саме в таких напрямках, як політичні, соціально-економічні та екологічні процеси;
- 3) збільшення частки в економіці України транснаціональних корпорацій, що, в свою чергу, займаються залученням кваліфікованої робочої сили та її ротацією між структурними підрозділами, обумовлюючи міграцію трудових ресурсів (у тому числі бізнес-міграцію);
- 4) вплив геоекономічного простору, розбудова інфраструктури глобальних міст, що можна охаракте-

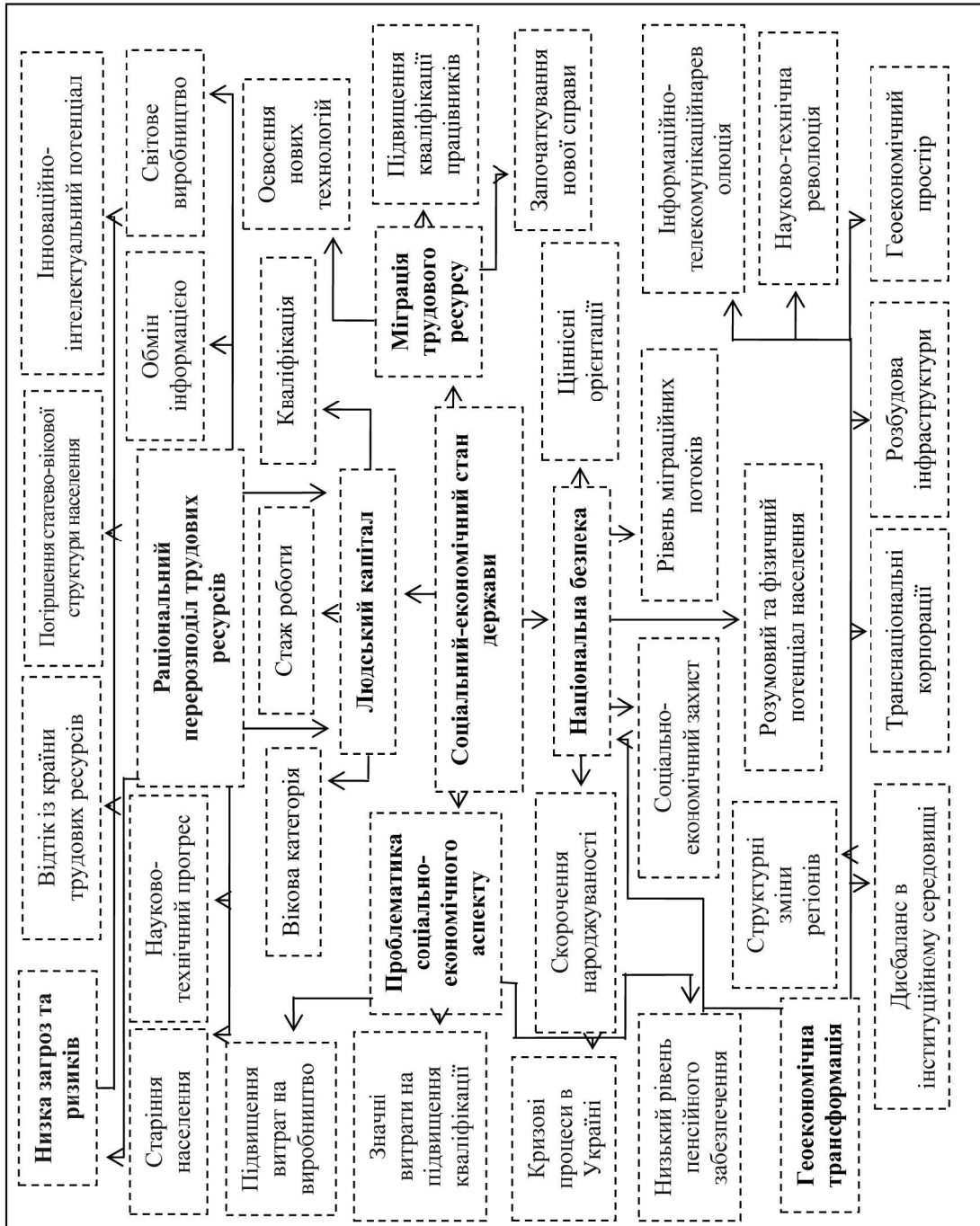

Рис. 1. Система елементів, що визначає ланцюг соціально-економічного розвитку держави

ризувати як високопродуктивними, інвестиційно привабливими, впливаючи на міграційні потоки фінансових та трудових ресурсів, створюючи передумови для зайнятості населення (в тому числі мігрантів);

5) науково-технічна революція дозволяє громадянам, що мають міграційні настрої, визначити на якому ринку праці їх робоча сила, їх кваліфікація відносно поточних технологій може бути найбільш оплачуваною, Дана обставина впливає на інтенсивність міжнародних економічних відносин щодо використання людського потенціалу;

6) інформаційно-телекомунікаційна революція — революція спричинила інтенсифікацію економічних процесів та виртуалізацію даних відносин, тому міграційний процес з одного боку посилюється за рахунок новий інформаційно-телекомунікаційних технологій, а з іншого — новий інструмент роботи з грошовими потоками [8].

ВИСНОВОК

Інтенсифікація трудової міграції в Україні виступає одним з головних чинників підвищення рівня трудової міграції українців за кордон зокрема до Європейського Союзу, трудовій міграції сприяють наявні умови — як європейська інтеграція України до соціально-економічних та соціально-політичних процесів ЄС, а також такі негативні фактори, як демографічна ситуація, рівень безробіття, розмір заробітної плати, міграційна політика, а також політична ситуація в Україні і світі. Внаслідок демографічної кризи в країнах ЄС та підвищення показників щодо безробіття в Україні, особливого характеру набуває працевлаштування молодого населення України після отримання освіти, рівень заробітної плати по відношенню ЄС із України в 3—5 разів вище, також щодо міграційних процесів трудових ресурсів України до країн ЄС впливає відсутність дієвої політики відносно репатріації українських мігрантів.

Міграційна політика Європейського Союзу спрямована на залучення іммігрантів зокрема й українців до уніфікованої та низько-оплачуваної роботи. Якщо Україна буде спроможна підвищити рівень життя, зокрема забезпечити гідну заробітну плату для кожного жителя для того, щоб він мав можливість вести бізнес, мати соціальні гарантії та забезпечувати умови життя для своєї родини, процес трудової міграції до інших країн може значно зменшитися та більшість молодих людей, що отримують вищу освіту за кордоном скоріш за все повернуться додому.

Література:

1. Гришова І.Ю. Сучасне формування системи управління персоналом як конкурентоздатність національної економіки / І.Ю. Гришова // Економічний форум. — 2016. — № 1. — С. 340—347.
2. Гришова І.Ю. Социально-экономическое развитие предприятий в контексте решения экономических конфликтов / И.Ю. Гришова, Л.Е. Лебедь // Актуальные проблемы экономики и управления. — 2015. — № 2. — С. 33—37.
3. Гришова І.Ю. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціально-економічного розвитку / І.Ю. Гришова, М.Ю. Щербата, В.В. Гришов // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. — Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. — № 3 (3). — С. 17—28.

4. Красноруцький О.О. Методичний підхід до оцінки ступеня реалізації економічних інтересів суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції / О.О. Красноруцький // Вісник СНАУ. Сер. "Економіка і менеджмент". — № 6/1 (41). — 2010. — С. 52—60.

5. Massey, Douglass S., Arango, J., Hugo, G., Kouaci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. 1993. "Theories of international migration: a review and appraisal," *Population and Development Review* 19 (3): 431—466.

6. Вплив трудової міграції на розвиток підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. — 2008. — Режим доступу до ресурсу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2008/18_1/18_1_Majowec.pdf

7. Величко К.Ю. Міграційні процеси в Україні: сучасні тенденції та соціально-економічні наслідки / К.Ю. Величко, Л.Л. Носач, О.І. Печенка // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2017. — Вип. 2 (26). — С. 232—246.

8. Шиманська К.В. Тенденції міжнародної міграції людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій [Електронний ресурс] / К.В. Шиманська. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <http://oaji.net/articles/2017/728-1502704970.pdf>

References:

1. Hryshova, I.Yu. (2016), "Contemporary formation of the personnel management system as the competitiveness of the national economy", *Ekonomichnyj forum*, vol. 1, pp. 340—347.
2. Hryshova, Y.Yu. and Lebed', L.E. (2015), "Socio-economic development of enterprises in the context of solving economic conflicts", *Aktual'nye problemy ekonomyky u upravleniya*, vol. 2, pp. 33—37.
3. Hryshova, I.Yu. Scherbata, M.Yu. and Hryshov, V.V. (2015), "Social responsibility of business as a factor of socioeconomic development", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 3 (3), pp. 17—28.
4. Krasnoruts'kyj, O.O. (2010), "Methodological approach to the assessment of the degree of realization of economic interests of agricultural product market subjects", *Visnyk SNAU. Ser. "Ekonomika i menedzhment"*, vol. 6/1 (41), pp. 52—60.
5. Massey, D.S. Arango, J. Hugo, G. Kouaci, A. Pellegrino, A. and Taylor, J.E. (1993), "Theories of international migration: a review and appraisal", *Population and Development Review*, vol. 19 (3), pp. 431—466.
6. Majovets', Ye.J. and Kozak, L.V. (2008), "The Impact of Labor Migration on the Development of Entrepreneurship in Ukraine", available at: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2008/18_1/18_1_Majowec.pdf (Accessed 15 Sept 2018).
7. Velychko, K. Yu. Nosach, L.L. and Pechenka, O.I. (2017), "Migration processes in Ukraine: current trends and socio-economic implications", *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, vol. 2 (26), pp. 232—246.
8. Shymans'ka, K.V. (2017), "Trends in International Migration of Human Resources in the Conditions of Geo-Economic Transformations", available at: <http://oaji.net/articles/2017/728-1502704970.pdf> (Accessed 15 Sept 2018).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2018 р.